

Суштина бизниса је знати оно што други не знају.
Aristotel Onazis

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ ТРЖИШТА ПОЉОПРИВРЕДНО-ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА

Тржиште пољопривредно-прехрамбених производа у значајној мери разликује се од тржишта осталих производа. Те специфичности произилазе из различитих организационих и друштвено-економских фактора који владају у пољопривреди и прехрамбеној индустрији, а пре свега, зависности од природних – агроеколошких услова производње. Посебно обележје том тржишту даје специфичност потрошње пољопривредних и прехрамбених производа. Карактеристике, односно специфичности тржишта пољопривредно-прехрамбених производа огледају се, између осталог, у следећем:

Пољопривредно-прехрамбени производи неопходни су у исхрани – спадају у групу производа намењених задовољавању основних (егзистенцијалних) потреба потрошача. Неки од њих имају и стратешки карактер (пшеница, месо, млеко и др.). Због тога њихова производња мора бити тако организована да успева да задовољи потребе домаћег тржишта.

Пример: препоруке СЗО – Светске здравствене организације (WHO – World Health Organization) за унос хране према врстама намирница: Житарице, хлеб, тестенина и други производи од житарица 30- 45% дневно потребне енергије (заједно са кромпиром око 50% и више дневне енергије) • Воће 10-15% • Месо, риба, јаја и производи од њих 10% • Поврће 15-25% • Млеко и млечни производи 10% • Видљиве масти, шећер и слаткиши 5%.

Временско непоклапање између понуде и тражње – понуда пољопривредних производа сконцентрисана је у релативно кратком временском периоду (после бербе или жетве). Понуда може да буде веома нестабилна у зависности од агроеколошких услова производње. Истовремено тражња и потрошња је континуирана током читаве године (са извесним месечним осцилацијама). Да би се одржала сталност и стабилност понуде производе је неопходно чувати, лагеровати, неке од њих прерађивати (пшеница се прерађује у брашно, сунцокрет у јестиво уље, шећерна репа у шећер, воће се пастеризује и замрзава и сл.) како би имали континуитет у понуди током читаве године у циљу задовољења тражње на тржишту.

Пример: у стандардним временским условима берба малине у Ариљском крају траје од половине јуна до половине јула. Непосредно после бербе малина се складишти у хладњаче где се чува и касније реализује на домаћем или иностраном тржишту.

Дисконтинуитет између региона производње и потрошње – пољопривредни производи производе се у одређеним пољопривредним подручјима мањих урба-

них средина. Истовремено, тражња је сконцентрисана у великим градским (урбаним) срединама – Београд, Нови Сад, Крагујевац, Суботица и др. Те производе потребно је у кратком временском року допремити од произвођача до урбаних центара - тржишта.

Пример: више од једне четвртине укупне производње малине у Републици Србији производи се у Ариљу и околини. Ариље је смештено у планинском делу западне Србије и припада Златиборском округу. Припада брдско-планинском подручју што је најподесније за узгој малина. Ариље је већ препознатљиво у свету по производњи малине и названо је светском престоницом малине. Према статистици постоји 5.000 газдинстава која произведу годишње око 20 милиона килограма малине. Високи квалитет малине резултат је комбинације идеалних климатских услова, квалитетног земљишта и производне технологије (http://www.mffruits.com/priordni_brendovi_srbije.html).

Спори обрт капитала у пољопривредној производњи – процес производње пољопривредних производа је дуг, тако да су улагања сукцесивна. Капитал у пољопривреди просечно се годишње обрне 1,5 пута. Обрт капитала зависи од линија производње. На пример, у оквиру сточарске производње најбржи обрт је у живинарству, док је најспорији у говедарској производњи. Пољопривреда, по правилу, нема довољно капитала тј. обртних средстава, те је приморана да узима финансијска средства, односно кредите. Висина каматних стопа није наклоњена пољопривредној производњи. Произвођач не може да поднесе високе каматне стопе које повериоци (банке, фондови и сл.) траже на позајмљена средства. Ово изискује посебан однос у кредитно монетарној политици државе према пољопривреди.

BANKA POŠTANSKA ŠTEDIONICA A.D.

Право на кредит може да оствари физичко лице носилац Регистрованог пољопривредног газдинства који испуњава следеће услове:

- Да је газдинство уписано у Регистар пољопривредних газдинстава (РПГ) и да се налази у активном статусу
- Да има отворен наменски рачун РПГ у Банци који је пријављен Управи за аграрна плаћања и промет по рачуну у последњих 12 месеци
- Да је кредитна способност корисника позитивно оцењена од стране Банке

Табела 2: Пример кредита за пољопривреду – Банка Поштанска штедионица

Врста кредита	Готовински кредит за пољопривреднике
Износ кредита	РДС 100.000,00
Рок отплате	12 месеци
Валута у којој се уговара кредит	РСД
Номинална каматна стопа на годишњем нивоу	16,00% фиксна током целог рока отплате

Месечни ануитет	9.073,09 РСД
Обезбеђење кредита	1 меница
Трошак менице	50,00 динара
Извештај кредитног бироа	РСД 246,00
Накнада	1.800,00
Укупан износ кредита са каматом	108.877,03 РСД
Ефективна каматна стопа	21,81%

Извор: <http://www.posted.co.rs>

Висока улагања у пољопривредну производњу - генерално посматрано висока су инвестициона улагања у пољопривреди и прерађивачкој индустрији.

Пример: у подизање савременог засада јабуке неопходно је уложити од 32 до 35 хиљада евра по хектару (са противградним мрежама, савременом технологијим производње и сл.). У подизање савремених плантажних винограда потребно је уложити од 12 до 18 хиљада евра по хектару. Интензивна производња поврћа захтева улагање и до седам хиљада евра по хектару.

Табела ? : Инвестиционо улагања за подизање засада јабука (ха)

	Материјал	Цена /Еур
1.	Саднице	16-19.000
2.	Стубови	4.000
3.	Пратећа опрема	2.000
4.	Систем за наводњавање	3.700
5.	Противградна мрежа	7.000
	Укупно:	32.700 - 35.700
Извор: informator podizanje vocnjaka.pdf		

Табела ? : Инвестиционо улагања за подизање засада јагода (ха)

	Материјал	Цена /Еур
1.	Трошкови за репроматеријал	1.250
2.	Трошкови механичке обраде земљишта	125
3.	Трошкови садње	225
4.	Трошкови ђубрења	750
5.	Трошкови прихрањивања и заштите	1.000
6.	Трошкови бербе (15 дана, 20 радника)	2.250
7.	Трошкови амбалаже и транспорта	1.750
	Укупно:	7.350
Извор: informator podizanje vocnjaka.pdf		

- Најчешћи разлози и циљеви за улагање у пољопривреду су [модификовано 38]:
- ⇒ Улагања у нову производњу која је доходовно исплатива, а која до времена улагања није постојала у привредном субјекту.
  - ⇒ Повећање обима производње и дохотка из пољопривредне производње – изградња нових објеката, набавка модерне опреме и машина, подизање нових вишегодишњих засада, куповина или повећање основног стада стоке, куповина земљишта и сл.
  - ⇒ Одржавање постојећег нивоа производње – адаптација или доградња објеката и замена постојеће опреме савременијом.
  - ⇒ Постизање веће економичности и рентабилности пословања – увођење модерних технологија у производњу. Исте доводе до повећања приноса по јединици производа и прихода.
  - ⇒ Побољшање квалитета производа – доводи до виших цена пољопривредних производа.
  - ⇒ Побољшање услова рада и живота на газдинству.

Пољопривредна производња, а пре свега њен примарни део, по много чему разликује се од осталих врста производњи и осталих делатности, а те разлике проистичу из самог карактера пољопривреде. Те специфичности нису привлачне за финансијере – кредиторе који, по правилу, траже брзу и сигурну зараду. Основне карактеристике које доминантно утичу на потребан начин финансирања пољопривреде су следеће [39]:

- Биолошки карактер производње и утицај природних фактора на резултате производње – ова специфичност пољопривреде чини је непредвидивом и потпуно зависном од природних услова. У том контексту, последице евентуално неповољних временских услова трпе и прерађивачи и потрошачи, кроз смањену понуду и касније веће цене финалних производа. Наведена специфичност из угла пословних банака виде се као ризик који је потребно обезбедити путем додатних колатерала који су прихватљиви за банку.
- Сезонски карактер производње – утиче на то да пољопривредници нису у могућности да своје обавезе према банкама измирују месечно, већ према динамици коју диктира успостављена структура производње. Кроз месечно измиривање обавеза путем кредитних ануитета банке прате ликвидност својих корисника кредита, док одустајање од принципа месечног плаћања обавеза излаже банке већем ризику него што је потребно и, по правилу, то резултира и већом каматном стопом, која се правда повећаним ризиком пословања.
- Спор обрт капитала – обрт капитала у ратарској производњи износи 0,9, с тим да је, ако се наплата робе узима као завршетак једног обрта, обрт капитала је чак и до 0,8. Овако дуг производни процес захтева њему примерен период коришћења кредитних средстава и период доспећа камата на наплату. За банке, као изразито профитабилне институције, прихватљив је што већи коефицијент обрта капитала јер се тиме повећава могућност краткорочног предвиђања догађаја и смањује ризик пласмана. Прехрамбена индустрија, као карика у пољопривре-

дном ланцу, имају за банке прихватљив коефицијент обрта капитала, али њихово функционисање директно је зависно од примарне пољопривредне производње.

- Неуједначена економска оправданост (ефикасност и ефективност) између појединих линија производње – банка која би суштински била везана за пољопривреду морала би да поштује и уважава разлике између ефективности и ефикасности у производњи житарица, индустријског биља, крмног биља, повртарске производње, сточарске производње, производње воћа итд. Због различите „исплативости појединих линија производње, банке које за циљну групу комитетна имају пољопривреду морају да развију “систем селективних каматних стопа“. У систему селективних каматних стопа линије пољопривредне производње биле би оптерећене за њих прихватљивом каматном стопом, а то је она стопа која омогућава кредитираној производњи да оствари задовољавајућу економичност, с тим да у исто време банка од пласиране каматне стопе оствари задовољавајућу добит. Овакав приступ кредитирању пољопривреде није реално очекивати од комерцијалних банака.
- Инвестициона улагања - улагање у вишегодишње заседе и основно стадо, што представља развојно улагање, захтева кредитирање на дужи низ година, уз грејс (grace) период од минимум три до четири године. Оваква потреба кредитирања у супротности су са интересима приватних пословних банака, па се од њих и не може очекивати да својом кредитном политиком помогну развоју воћарства, сточарства, хмелјарства, виноградарства и осталог.

У току процеса производње није могуће мењати количину производа у смислу повећања производње, односно понуде – климатски и техничко-технолошки фактори утичу на промене у производњи. У пољопривреди, не само да није могуће битније мењати обим производње, него, пре свега, ни само својство производа.

Пример: у производњи јабуке у другој години воћњак покрива трошкове одржавања. У трећој години воћњак даје 45-55% пуног рода (покрива трошкове одржавања и враћа део кредитних обавеза). У петој години достиже се пуни род - по 1 ха. 55-70 тона рода, 80% рода је I класа.

Техничко-технолошки напредак споро продире у пољопривреду – сматра се да је потребно од три до седам година да се извесна технолошка иновација унесе у производњу (примена нових сорти, хибрида и сл.).

Пример: клупску јабуку „Моди“ створила је италијанска компанија CIV, а њена производња и продаја строго су контролисане. Стварана је две деценије природним укрштањем комерцијалних сорти Gala и Liberty, специфичног је укуса [40]. Препознатљива је по свом слаткокиiselом укусу и интензивно црвеној боји. Захваљујући богатом садржају витамина А, Б, Ц и Е.

Производња заштићена ауторским правима - последњих година све више је присутан тренд гајења „клупских сорти јабуке“. То су сорте које могу да производе само они који су у свом раду показали изузетне резултате и приврженост безбедности и квалитету производа. За њихово умножавање и продају плодова мора да се добије дозвола власника и плаћа се одређена провизија. Производња и пласман садног материјала регулисани су законом, што спречава неконтролисано ширење. Плодови ових сорти су заштићени робном марком и у малопродајним објектима постижу високе цене. Има их и на нашим просторима.

Пример: скоро све сорте које долазе из приватних оплемењивачких програма су заштићене ауторским правима. Једна од њих је и “Nicoter”, која је на тржишту присутна под именом робне марке “Kanzi”. “Kanzi® Nicoter” створена је у Белгији. Плодови су добро обојени, са веома мало рђасте превлаке. Одлика ове сорте је велика специфична маса плодова и одлична чврстоћа у моменту бербе (7-8 кг/цм²). Средње је бујна до бујна и високе продуктивности. Доста се раширила у Јужном Тиролу, Холандији и Немачкој (<http://www.dobrojutro.info>.)

Нови начини и технике гајења - у специјалне технике гајења спада и “органска” производња, која обухвата гајење биљака користећи плодност тла и расположиве воде, природна својства биљака, животиња, повећање приноса и отпорности биљака помоћу природних сила и закона, уз прописану употребу ђубрива, средстава за заштиту биља и животиња, у складу са међународно усвојеним нормама и начелима.

Пољопривредна производња је диспергована (разасута) - на пример, шећерна репа не сме да се сеје на истој парцели минимум четири године (оптимално је шест година). У прометној фази мора да постоји фаза откупа и сакупљања тржишних вишкова.

Тржиште пољопривредних производа често пута није слободно - због карактера пољопривредне производње, и значаја за животни стандард становништва. Све развијене државе, створиле су одговарајући механизам регулативно-интервентних мера у области тржишта. Свака држава интервенише у овој области, само је питање да ли то чини више или мање, и са којим инструментаријумом спроводи своје интервенције. Цене откупа пољопривредних производа раније су биле контролисане од стране државе. Таква пракса више није заступљена, тако да се цене, углавном, слободно формирају на тржишту, као резултат договора између произвођача и откупљивача. Услед значајног дејства климатских фактора на пољопривредну производњу, произведене количине могу значајно да осцилирају из године у годину, а тиме и цене откупа [41]. У циљу стимулисања производње свака држава доноси одговарајуће стимулације за производњу кроз разне форме помоћи и субвенција.

Табела ? : Износ средстава за органску производњу у Европској унији (2016.)

р.б.	Врста	Евра/ ха
1.	Ораничне биљне врсте	289,82
2.	Вишегодишњи засади	723,48
3.	Поврће	480,78
4.	Трајни травњаци	258,28

Извор: <http://www.apprrr.hr/>

Изразита неизвесност у погледу ефеката који ће се остварити уложеним факторима производње – биљна производња је у великој мери зависна од деловања климатских услова. Услед тога постоји велики финансијски ризик могућих ефеката производње.

Такве специфичности, везане за пољопривредну производњу и пољопривредно тржиште, отежавају стабилност овога тржишта, производњу, што није карактеристично за друга тржишта. Међутим, наведене специфичности нису битне природе, већ су последица технолошких и техничких карактеристика пољопривредне производње, пре свега, биолошких карактеристика производње и њене зависности од природних услова [42].

Лиретатура:

Везана је за следеће поглавље:

1. Теорија тржишта пољопривредно-прехранбених производа:

1.1.Појам тржишта, 1.2.Типологија тржишта, 1.3.Карактеристике тржишта

- [1] Mirković, M. (1959.): Uvod u ekonomiku FNRJ, Zagreb.
- [2] Kotler, P. (1989.): Marketing Management – analyse, Planung und Controlle, C. E. Poeschel Verlag Stuttgart, Germany.
- [3] Đukić N., Veljko (2006.): Menadžment i marketing istraživanja, skripta, Banja Luka.
- [4] Kragulj Dragana (2015.): Tržište, cene i konkurencija, Fakultet organizacionih nauka, univerzitet u Beogradu, <http://ekonomija.fon.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/12/2015-Sajt-P12.pdf>.
- [5] Jednak, J. (2013.): Potpuna konkurencija i maksimiranje profita, predavanje, <http://www.vps.ns.ac.rs/Materijal/mat2636.pdf>.
- [6]http://web.efzg.hr/dok/pds/Strat_pod/2.%20TR%C5%BDI%C5%0TE%20%20DR%C5%BDAVA%20U%20MODERNOJ%20EKONOMIJI.
- [7] Stakić, B. (2009.): Ekonomija: osnovni elementi tržišne ponude i tražnje, VIII blok, Univerzitet Sinergija.. <http://www.edu.ba/pluginfile.php/.../VIII%20sedmica>.
- [8]http://sr.wikipedia.org/sr/https://sr.wikipedia.org/wiki/Ponuda_itC5%BEnja.
- [9] Ivanišević, Mirjana (1981.): Zadaci istraživanja marketinga u procesu poboljšavanja opskrbljenosti tržišta SFRJ prehrambenim proizvodima, Simpozijum: Marketing poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Novi Sad.
- [10] Baban, LJ. (1981.): Interno tržište u složenoj organizaciji udruženog rada agroindustrijskog kompleksa i njegova povezanost s eksternim tržištem, Marketing poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Novi Sad.
- [11] Radić, M. (1970.): Metodi istraživanja tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Beograd.
- [12] Par, V. (2007.): Uvod u agrarnu ekonomiku, Agronomski fakultet, Zagreb.
- [13]http://www.agr.unizg.hr/cro/nastava/bs/moduli/doc/ag1178_makro-uvod_zimbrek.pdf
- [14] Kragulj Dragana (2015.): Tržište, cene i konkurencija, Fakultet organizacionih nauka, univerzitet u Beogradu, <http://ekonomija.fon.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2015/12/2015-Sajt-P12.pdf>
- [15]www.vps.ns.ac.rs/arhiva/Jednak/PREDAVANJE_1_uvod_u_ekonomiju.ppt&prev=
- [16] Milanović, R. (1975.): Osnovi marketinga, Ekonomski fakultet, Sarajevo.
- [17] Bićanić, R. (1968.): Tipologija tržišta u SFRJ, Tržište i marketing, Ekonomski fakultet, Zagreb.
- [18] <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>.
- [19] <http://wmd.hr/rjecnik-pojmovi-b/web/bruto-nacionalni-dohodak>.
- [20] Krueger, D. (2009.): Makroekonomika, preveli i prilagodili: Bićanić, Kukavčić Jelena, Nikšić, Spajić Vjerana, Ekonomski fakultet, Zagreb, http://web.efzg.hr/dok/za%20studente/elektronicki%20udzbenici/Krueger_Makroekonomika.pdf
- [21][http://hr.wikipedia.org/wiki/Popis_zemalja_po_BDPu_\(PKM\)_per_capita](http://hr.wikipedia.org/wiki/Popis_zemalja_po_BDPu_(PKM)_per_capita).
- [22] Krugman i Obstfeld (2006.): International economics: Theory and Policy, Addison Wesley.
- [23] <http://sr.wikipedia.org/>

- [24] <http://www.masmedia.hr/Error/Error.aspx?aspxerrorpath=/Error/404.aspx>
- [25] http://www.premiumsoft.co.rs/index.php?option=com_glossary&letter=D&id=2099
- [26] http://www.fonforum.org/download/druga/Marketing/Marketing_skripta-prvi_deo_by_chikadj.pdf
- [27] Roko, F. (1971.): Teorija i primena istraživanja marketinga, Ekonomski fakultet, Zagreb.
- [28] <http://www.monstat.org/cg/>
- [29] Obraz, R. (1975.): Savremena prodaja, Ekonomski fakultet, Zagreb.
- [30] Konstantinović, Gordana (1986.): poglavlje Ekonomska enciklopedija, Zagreb.
- [31] <http://www.masmedia.hr/Error/Error.aspx?aspxerrorpath=/Error/404.aspx>
- [32] Konstantinović, Gordana (1986.): poglavlje: Ekonomska enciklopedija, Zagreb.
- [33] <http://hr.wikipedia.org/wiki/Tr%C5%BEi%C5%A1te>
- [34] <http://www.moj-bankar.hr/>
- [35] <http://sh.wikipedia.org/wiki/Monopol>.
- [36] <http://www.masmedia.hr>
- [37] Stojanović, Radmila (1986.): poglavlje: Ekonomska enciklopedija, Zagreb.
- [38] Mikšić Marina, Murgić Nada, Borbać Tatjana, Črep R., Kantoci N., Antonina D., Hrgović S. (2001.): Investicije u poljoprivredi, Hrvatski zavod za poljoprivrednu službu, Zagreb.
- [39] Lukić Svetlana, Cvetković, S. (2012): Razvojne banke kao oslonac u kreditiranju poljoprivrede, CIVITAS | broj 4 MMXII
- [40] <http://www.pressonline.rs/kategorija/read/>.
- [41] Presnall Biljana (2006.): Sveže voće i povrće. Konkurentnost privrede Srbije Jefferson Institute, Beograd.
- [42] Zmaić, K., Petrač, B. (2002): Važnost poznavanja tržišta kao pretpostavka razvoja poljoprivrednih obiteljskih gospodarstava, Zavod za agroekonomiku, poljoprivredni fakultet Osijek, Osijek.

*Sajtovima pristupljeno 2015. i 2016. godine.